

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра цивільного права та процесу

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни з навчальної дисципліни «Захист інтелектуальної
власності»

вибіркових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

125 Кібербезпека (безпека інформаційних та комунікаційних систем)

за темою – «Захист прав на нетрадиційні об’єкти інтелектуальної власності»

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри цивільного права та процесу (протокол від 23.08.2023 № 8)

Розробник:

1. Доцент кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, доцент
Кириченко Тетяна Сергіївна

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, канд. юрид. наук, доцент Зайцев Олексій Леонідович.
2. Професор кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук, професор Борисова Валентина Іванівна.

План лекції

1. Загальна характеристика інституту нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності.
2. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності.
3. Топографія інтегральної мікросхеми.
4. Наукове відкриття.
5. Раціоналізаторська пропозиція.

Рекомендована література:

Основна

1. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. – с. 278.
2. Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. та ін. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / за ред. Нестерцової-Собакарь О.В. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 140 с.
3. Бурлаков С. Ю. Правове регулювання відносин інтелектуальної власності (предмет і метод). Форум права. 2013. № 3. С. 65–69. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.him_2013_3_13.pdf
4. Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник/ І.І.Верба, В.О.Коваль; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 237с.
5. Гілевич С. Історичні аспекти формування системи захисту права інтелектуальної власності. Митна справа. 2012. № 4. Ч. 2. Кн. 1. С. 318–324.
6. Дмитришин В. С. Договір комерційної концесії та договір франчайзингу: співвідношення понять та правова природа / В. С. Дмитришин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 199-202.
7. Енциклопедія інтелектуальної власності / за ред. проф. П. П. Крайнева. – К. : Старт-98, 2012. – 660 с. 82. Жилінкова О. В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та за кордоном: монографія / О. В. Жилінкова. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 280 с.
8. Ісмаїлов К. Інформаційно-правова відповідальність в Україні. Правовий часопис Донбасу. 2018. № 3 (64). С. 87-93.
9. Кіжаєв С. Інтелектуальна власність. 2017. Дніпро. ДВНЗ УДХТУ. 64 с.
10. Лазебний В. Основи інтелектуальної власності та її захисту. 2011. Київ. Ліра-К. 150 с.
11. Москалюк Н. Право інтелектуальної власності. 2017. Тернопіль. ТНЕУ. 200 с.

12. Крижна, В.М. Право інтелектуальної власності України : конспект лекцій / В.М. Крижна, Н.Є. Яркіна. - Х. : Право, 2010. - 112 с.
Крижна, В. Право інтелектуальної власності та суспільні інтереси // Право України : юрид. журн. - 2011. - № 3. - С. 60 - 65.
Кузнєцова Ю. В. Актуальні питання правової охорони та правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності в Україні URL: <http://ves.pstu.edu/article/view/133627> (дата звернення: 01.09.2021).
13. Орлюк, О. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи // Право України : юрид. журн. - 2011. - № 3. - С. 4 - 20.
14. Право інтелектуальної власності : підручник / О.І. Харитонов, Є.О. Харитонов, Т.С. Ківалова, В.С. Дмитришин, О.О. Кулініч, Л.Д. Романадзе та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 544 с.
15. Пашков В. Питання патентного захисту, або проблеми застосування окремих положень Угоди TRIPS щодо фармацевтичної 201 продукції у міжнародній практиці. АРТЕКА.UA URL: <https://www.apteka.ua/article/250191> (дата звернення: 20.05.2020);
16. Право інтелектуальної власності: Навч. посіб. / В. Р. Кравець, В. Г. Олюха, О. М. Стець та ін.; за заг. ред. Кравця В. Р., Олюхи В. Г. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 270 с.
17. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2016. – 355 с.
18. Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність : підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. с 233-234.
19. Стефанчук Р. Перспективи розвитку права інтелектуальної власності в Україні (на прикладі особистих немайнових прав) // Право України : юрид. журн. - 2011. - № 3. - С. 45 - 59.
20. Ульянова Г. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату. Автореферат. дис. док. наук. 12.00.03. 2015. Одеса. НУ «ОЮА». 35 с.
21. Цивільне право України: альбом схем : навч. посіб. : рекомендовано МОН України : . / за заг. ред. Є.О. Мічуріна. - Харків : ФОП Мічуріна Н.О., 2010. - 448 с.
22. Швець, Д.В. Місце дисципліни "Право інтелектуальної власності" в системі професійної підготовки кадрів для Національної поліції України // Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О.А. Пушкіна (м. Харків, 24 трав. 2019 р.). - С. 77-80.
23. Шишка Р. Право інтелектуальної власності і погляд на проблеми. Часопис Київського університету права. 2010. №1 С. 164-170. 172. Юхно О. Теорія та практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ. 2010. Одеса. Інтерпрінт. с. 48. 173. Яворська О. Інтелектуальне право України. 2016. Тернопіль. Підручники і посібники. С. 608.

24. Харитонova О. І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 59. С. 329–335.
25. Харитонova О. І. Суб'єкти правовідносин в мережі Інтернет. Традиції та новації юридичної науки: минуле сучасність, майбутнє : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. від 19 травня 2017 року. С. 633–635.
26. Юскаєв В. Б. Інтелектуальна власність: навчальний посібник у двох частинах / В. Б. Юскаєв. – Суми : Видавництво СумДУ, 2010. – Ч. 2. – 148 с.
27. Ястремська О. О. Інтелектуальна власність : навчальний посібник / О. О. Ястремська. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 124 с.

Додаткова

1. Москаленко, К. Доступ до основних лікарських засобів крізь призму прав людини // Підприємництво, господарство і право : щомісяч. наук.-практ. госп.-правов. журн. - 2019. - № 12. - С. 47-50.
2. Гордеюк А. О. Проблема вдосконалення правового регулювання веб-сайтів і доменних імен в умовах інформатизації суспільства. Гуманітарний часопис. 2019. № 2. С. 73–83.
3. Гордеюк А. О. Проблема вдосконалення правового регулювання веб-сайтів і доменних імен в умовах інформатизації суспільства. Гуманітарний часопис. 2019. № 2. С. 73–83.
4. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження Положення про департамент розвитку сфери інтелектуальної власності» від 28.12.2019 № 842. База даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://me.gov.ua/Files/DownloadFile?id=e3082794-8c85-47de8a82-b394617232d2> (дата звернення: 13.04.2020).
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року // ВВР України. – 1996 – № 30 – Ст. 141.
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
7. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
8. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
9. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.
10. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 5 листопада 1997 року // ВВР України. – 1998. – № 8. – Ст. 28.

11. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16 червня 1999 року // ВВР України. – 1999. – № 32. – Ст.267.
12. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 24 квітня 1993 року // ВВР України. – 1993. – № 21. – Ст. 218.
13. 19. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 2. – Ст. 7.
14. 20. Про захіст від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
15. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм: Закон України від 23 березня 2000 року // ВВР України. – 2000. – № 24. – Ст. 183.
16. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування: Закон України від 17 січня 2002 року // ВВР України. – 2002. – № 17. – Ст.121.
17. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15 травня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 31– 32. – Ст. 263.
18. Про наукову і науко-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року // ВВР України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.
19. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року // ВВР України – 1994. – № 16. – Ст. 93.
20. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
21. Про суспільне телебачення і радіомовлення України: Закон України від 27 квітня 2014 року // ВВР України. – 2014. – № 27. – Ст. 904.
22. Про дію міжнародних договорів в Україні: Закон України від 22 грудня 1993 року // ВВР. – 1994. – № 50. – Ст. 473.
23. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 1994 року // ВВР України. – 1994. – № 10. – Ст. 45
24. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356. 56. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 18 – 22. – Ст. 144.
25. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року // ВВР України. – 2004. – № 40 – 41, 42. – Ст. 492.
26. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року // ВВР України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
27. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року // ВВР України. – 2013. – № 9 – 10, № 11 – 12, 13 – Ст. 88.

28. Положення про Державну службу інтелектуальної власності України: постанова Кабінету Міністрів України № 658 від 19 листопада 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Цивільний кодекс України : станом на 18 листоп. 2019 р.. - Харків : Право, 2019. - 447 с. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/page.
2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_769.
3. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770.
4. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1981 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_134.
5. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (вчинено в Римі 26 жовтня 1961 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_763.
6. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року. Проект (неофіційний текст) від 29.08.2014. База даних «Законодавство України»/Ліга-Закон. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT1009> (дата звернення: 28.05.2020). Нечипорук Ю. Суб'єктний та об'єктний склад інформаційних правовідносин. Юридична Україна. 2012. № 6. С. 39-44.
7. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розділ VII. Договори у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kmu.gov.ua/kmudocsEA00_Ukraine

9. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності(ТРИПС) від 15 квітня 1994 р. [Електронний ресурс]– Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

10. Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 березня 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_005.

11. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_856.

Текст лекції

1. Загальна характеристика інституту нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності.

Охорона прав на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності регламентується Цивільним кодексом України, а на такі нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності як сорти рослин та топографії інтегральних мікросхем спеціальними законами України: «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Що ж стосується інших нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності (породи травин, комерційні таємниці, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції), на цей час ще не прийнято спеціальних законів для їх правової охорони. Слід відзначити, що охоронні документи на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, як правило, видаються урядовими органами державного управління, під юрисдикцію яких віднесено спеціалізовані види діяльності і відповідно до спеціалізації яких створюються ці об'єкти. Охоронним документом, що закріплює права на сорти рослин і породи тварин, є патент. Строк дії такого патенту становить 30 років для сортів рослин (35 років для дерев та винограду) та порід тварин. Заявка на видачу патенту надсилається заявником до урядового органу державного управління, що діє у складі центрального органу виконавчої влади з питань сільського господарства і продовольства. Цим органом проводиться державне випробування сорту рослин чи породи тварин і якщо результати позитивні, то здійснюється державна реєстрація такого об'єкта інтелектуальної власності та видається патент заявникові. Критерії охороноздатності сортів рослин такі: 1) придатність для правової охорони; 2) задоволення потреб суспільства; 3) безпека для рослинного і тваринного світу й довкілля. Дострокове припинення дії охоронного документа (патенту) на сорти рослин та породи тварин може відбуватись з таких причин: 48 1) письмове

повідомлення власника прав інтелектуальної власності до центрального органу про відмову від своїх прав; 2) несплата щорічного збору за підтримання чинності охоронного документа; 3) відповідне рішення центрального органу виконавчої влади з питань сільського господарства і продовольства у випадках, передбачених законодавством. Охоронним документом, що засвідчує право на топографію (компонування) інтегральної мікросхеми, служить свідоцтво, строк дії якого – 10 років від дати подання заявки до Установи. Реєстрація топографії (компонування) інтегральної мікросхеми здійснюється під відповідальність заявника за придатність компонентування інтегральної мікросхеми і відбувається шляхом занесення відомостей про неї до Державного реєстру України топографій інтегральних мікросхем та публікації відомостей про таку реєстрацію в офіційному бюлетені. Обсяг правової охорони цього об'єкта інтелектуальної власності визначається зображенням цього компонентування на матеріальному носіїві. Критерієм охороноздатності вважається оригінальність компонентування інтегральної мікросхеми. Дія охоронного документа (свідоцтва) може бути припинена в таких випадках: 1) за заявою власника прав на топографію (компонування) інтегральної мікросхеми, якщо це не суперечить умовам договору з третіми особами; 2) якщо не сплачено щорічний збір за підтримання чинності охоронного документа тощо. Правова охорона комерційної таємниці здійснюється сьогодні відповідно до ст. 507 Цивільного кодексу України. Законодавством не передбачено видачу будь-якого охоронного документа на цей нетрадиційний об'єкт інтелектуальної власності та його реєстрацію внаслідок конфіденційності такої інформації. Однак на органи державної влади покладено обов'язок щодо охорони (в тому числі від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення) від недобросовісного комерційного використання інформації, яка є комерційною таємницею і надана цим органам з метою отримання дозволу на певний вид діяльності, а також в інших випадках, якщо комерційна таємниця стала відомою посадовим особам органів державної влади у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Об'єктом правової охорони комерційної таємниці є відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. 49 Основний спосіб охорони комерційної таємниці – це застосування заходів, що гарантують збереження її конфіденційності, в тому числі серед співробітників комерційних структур, а також їх ділових партнерів у бізнесі. Умови конфіденційності, зокрема, можуть охоронятися договором. Охорона комерційної таємниці здійснюється, доки існує сукупність ознак, необхідних для визначення відомостей як таких, що становлять комерційну таємницю (тобто до моменту, коли інформація, яка становить комерційну таємницю, стала відомою невизначеному колу сторонніх осіб або навіть одній такій особі). В Україні термін «ноу-хау» вживається у Законах України «Про іноземні інвестиції», «Про інвестиційну діяльність», у міжнародних торгових договорах між Україною і США, Україною та ЄС, конвенціях про уникнення подвійного оподаткування

доходів і майна тощо. Однак, чітке нормативне визначення цього поняття у національному законодавстві до цього часу відсутнє.

2. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності.

Комерційна таємниця - це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому або в певній формі і сукупності її складових невідома і недосяжна для осіб, які звичайно мають справу з виглядом інформації, до якої вона відноситься, у зв'язку з цим має комерційну цінність і була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вживаних особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційну таємницю можна визначити як інформацію, що має дійсну або потенційну комерційну цінність через її недосяжність третім особам, до якої немає вільного доступу на законній підставі та стосовно якої власник інформації вживає заходів з метою захисту її конфіденційності. Важливою особливістю комерційної таємниці є її найбільша універсальність серед інших об'єктів інтелектуальної власності. Якщо під винаходами, промисловими зразками, товарними знаками та іншими об'єктами інтелектуальної власності закон розуміє певні результати інтелектуальної діяльності, то під поняттям комерційної таємниці можуть приховувати найрізноманітніші відомості, пов'язані з виробництвом, 37 технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємця. При цьому, комерційною таємницею можуть бути оголошені потенційно патентоспроможні рішення, які правовласник з яких-небудь причин не бажає розголошувати і патентувати в установленому порядку. Разом з терміном «комерційна таємниця» в законодавстві та на практиці широко використовують такі терміни, як «секрети виробництва», «ноу-хау», «торгові секрети», «конфіденційна інформація» тощо. Хоча кожен з названих термінів має властивий тільки йому відтінок і застосовується звичайно в конкретній ситуації, всі вони означають, по суті, одне і те ж поняття «службова чи комерційна таємниця». Комерційна таємниця виконує важливу функцію в забезпеченні конкурентноздатності товарів і послуг. Тому правовласник, безумовно, має право на захист її від неправомірного використання. Але незважаючи на високу і безупинно зростаючу значимість цього об'єкта інтелектуальної власності, відсутня його пряма правова охорона. На цей час немає закону України про охорону комерційної таємниці. Основною перешкодою для розроблення закону є те, що інформація про комерційну таємницю внаслідок її конфіденційності не підлягає реєстрації. З цієї причини охоронних документів на неї ніхто не видає. До того ж виявити неправомірне використання такої інформації майже неможливо, установити порушення і порушника дуже складно. Частково правова охорона комерційної таємниці може бути здійснена в рамках законів України "Про інформацію" і "Про науково-технічну інформацію" у частині, що стосується нерозкритої інформації. Однак варто мати на увазі, що нерозкрита інформація може бути об'єктом правової охорони доти, поки вона зберігає свою конфіденційність. Більш надійним способом охорони такої інформації може бути

застосування заходів, що гарантують збереження її конфіденційності. Умови конфіденційності, зокрема, можуть охоронятися договором. 38 Специфічною межею комерційної таємниці, що виділяє її з-поміж інших об'єктів інтелектуальної власності, є необмеженість терміну її охорони. Право на комерційну таємницю діє доти доки зберігається фактична монополія особи на інформацію, яка нею володіє, а також є передбачені законом умови її охорони. Ця обставина робить обрання даної форми охорони досить привабливою для підприємців у тих випадках, коли їх не задовольняє принцип терміновості патентної охорони. Якщо внаслідок порушення права на комерційну таємницю її володареві заподіяно збитки, тоді особа, яка незаконним шляхом отримала інформацію, повинна ці збитки відшкодувати. Такий самий обов'язок покладений на працівників, які розголосили комерційну таємницю всупереч трудовому договору. Збитки повинні бути відшкодовані в повному обсязі, тобто компенсації підлягає як матеріальна шкода, завдана майну потерпілого, так і упущена ним вигода. Обов'язок обґрунтувати розмір збитків покладається, проте, на потерпілого, що значно ускладнює застосування цього способу захисту права на комерційну таємницю на практиці. Завдання власника порушеного права полегшується тоді, коли порушник зумів отримати прибуток за рахунок використання незаконно отриманої інформації. У цьому випадку потерпілий має право зажадати відшкодування разом з іншими збитками упущеної вигоди в розмірі не меншому, ніж такі доходи. Проте, можливості підприємців щодо віднесення інформації, пов'язаної з їх діяльністю, до комерційної таємниці не безмежні. Будь-яка держава має право здійснювати контроль за діяльністю підприємців, стежити за своєчасністю і повнотою сплати податків, оцінювати вплив їх діяльності на навколишнє середовище та ін. Тому законом, іншими правовими актами чи судовою практикою визначені відомості, які не можуть становити комерційну таємницю. Зокрема, не можуть бути комерційною таємницею засновницькі документи; документи, що дають право займатися підприємницькою діяльністю; відомості за встановленими формами 39 звітності про фінансово-господарську діяльність та інші відомості, необхідні для перевірки правильності нарахування і сплати податків та інших обов'язкових платежів; документи про платоспроможність; відомості про кількість працівників, їх заробітну плату, умови праці та ін. Поняття «комерційна таємниця» істотно ширше, ніж поняття «секрети виробництва (ноу-хау)», оскільки комерційною таємницею можуть бути також списки клієнтів, бухгалтерські документи та багато інших відомостей, розголошення яких небажане з тих чи інших причин. Зрозуміло, такі об'єкти не можна розглядати як об'єкти інтелектуальної власності, хоча з погляду оцінки та обліку вони мають з об'єктами інтелектуальної власності багато спільного. Майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є: 1) право використовувати комерційну таємницю; 2) виняткове право розпоряджатися комерційною таємницею; 3) виняткове право перешкоджати неправомірному розголошенню; збору конфіденційної інформації або використанню комерційної таємниці; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Майнові

права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, котра правомірно визначила інформацію як комерційну таємницю, якщо інше не передбачене договором. Термін дії права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежений строком існування сукупності ознак комерційної таємниці, визначених Цивільним кодексом.

3. Топографія інтегральної мікросхеми.

Розвиток науково-технічної діяльності та генезис його технологічної складової привів до появи в останні десятиліття нових результатів творчості, що потребують створення належного механізму правової охорони. Одним із нових об'єктів інтелектуальної власності, правова охорона якого лише перебуває на стадії формування, є топографії інтегральних мікросхем. Топографією інтегральної мікросхеми вважається зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Носієм топографії є інтегральна мікросхема, тобто мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення. Інтегральна мікросхема являє собою частину напівпровідникової пластини, на якій сформовано ряд елементів мікросхеми та з'єднань між ними.

На відміну від спеціального законодавства, ЦК України для позначення цього об'єкта інтелектуальної власності використовує термін "компонування інтегральної мікросхеми", який є синонімічним передбачений законом "топографії інтегральної мікросхеми". ЦК України у ст. 420 також трактує дані категорії як тотожні. Крім глави 40 ЦК України відносять, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на топографії інтегральних мікросхем (далі - топографії ІМС), регулюються Законом України "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" від 5 листопада 1997 р.1 та низкою підзаконних правових актів. До останніх належать: постанова КМ України "Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми" від 14 січня 2004 р. № 82, накази МОН України "Про затвердження Правил складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми" від 18 квітня 2002 р. № 2603, "Про затвердження Положення про Державний реєстр України топографій інтегральних мікросхем" від 12 квітня 2001 р. № 2924, "Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на топографію інтегральної мікросхеми та видачу ліцензії використання топографії інтегральної мікросхеми" від 3 серпня 2001 р. № 5775. Суттєвий вплив на розробку національної системи правової охорони інтегральних мікросхем та, зокрема гл. 40 ЦК України, справили Вашингтонський договір про інтелектуальну власність щодо інтегральних

мікросхем 1989 р. та Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС)6.

Основною вимогою правової охорони топографії інтегральної мікросхеми є її оригінальність. Стаття 471 ЦК України і ст. 5 Закону "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" зазначають, що топографія ІМС відповідає умовам охороноздатності, якщо вона є оригінальною.

Оригінальність топографії ІМС означає, що вона не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії, має відмінності, що надають їй нові властивості, і не була відомою у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Державного департаменту інтелектуальної власності (надалі - Держдепартамент) або до дати її першого використання.

Необхідно підкреслити, що чинним законодавством встановлена презумпція оригінальності топографії. Топографія ІМС визнається оригінальною доти, доки не доведено протилежне. Фіксація даної презумпції має достатньо важливе значення для системи державної реєстрації топографій ІМС. Заявлена топографія перевіряється лише на предмет її відповідності формальним вимогам, тобто свідоцтво про реєстрацію топографії ІМС може бути визнане недійсним у разі невідповідності заявленої топографії критерію оригінальності. Подібна система правової охорони інтелектуальної власності застосовується також у сфері патентування корисних моделей та промислових зразків.

Топографія, яка містить елементи, відомі в галузі мікроелектроніки на дату подання заявки або на дату першого використання топографи ІМС, може бути визнана оригінальною тільки в тому разі, якщо сукупність таких елементів у цілому відповідає вимогам оригінальності, тобто є результатом творчої діяльності її автора. Не впливає на визнання топографії ІМС оригінальною розкриття інформації про неї автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію, якщо строк від дати розкриття інформації до дати подання до Держдепартаменту заявки на реєстрацію цієї топографії ІМС не перевищує двох років. При цьому обов'язок доведення обставин розкриття інформації, достовірності дати розкриття інформації та першого використання топографії ІМС покладається на заінтересовану особу. Тому не може бути визнана оригінальною та топографія ІМС, заявка на реєстрацію якої подана пізніше ніж через два роки від дати її першого використання.

Для визнання недійсною правової охорони топографії ІМС зацікавленій особі необхідно довести, принаймні, одну з трьох обставин: 1) топографія ІМС створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншого компонування інтегральної мікросхеми; 2) топографія ІМС не має відмінностей, що надають їй нових властивостей; 3) топографія ІМС відома у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки на її реєстрацію або до дати її першого використання. Слід враховувати, що правова охорона не поширюється на ідеї, способи, системи, технології або закодовану інформацію, які можуть бути втілені в топографію ІМС. Об'єктом правової охорони виступає сама ІМС, тобто взаємне розташування елементів мікросхеми. У разі відповідності критеріям

охороноздатності способи та технології, що використовувалися для виготовлення ІМС можуть бути самостійними об'єктами патентних прав.

4. Наукове відкриття.

Наукові відкриття Враховуючи величезне значення наукових відкриттів для розвитку науки і техніки, наприкінці 19 ст. на Лондонському конгресі Міжнародної літературної і художньої асоціації обговорювалось питання про доцільність їх спеціальної охорони, а в 1978 році ВОІВ прийняла Женевський договір про міжнародну реєстрацію відкриттів, хоча Договір так і не набрав чинності, міжнародна охорона відкриттів не відбулася і вони традиційно не охороняються у більшості розвинутих країн, незважаючи на те, що досвід такої охорони існував у соціалістичних країнах (СРСР, ЧССР, НРБ, МНР, Куба). З розпадом соціалістичного табору охорона відкриттів у світі припинила своє існування. Але, уже на початку 21 ст. в деяких пострадянських державах, в т.ч. і в Україні, правова охорона відкриттів була відновлена. Якщо винахід – це інтелектуальний продукт, який є результатом розумової діяльності і якого не існувало до моменту його створення, то відкриття – це явище, яке існувало завжди, але до моменту виявлення було невідомим. На відміну від винаходу, у випадку з відкриттям, досліднику не потрібно нічого придумувати, а треба лише знайти, «відкрити», дослідити і оприлюднити те, що об'єктивно існувало завжди, але унікало наукового усвідомлення. 32 Таким чином, науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Об'єкти відкриття : - закономірність матеріального світу; - властивість матеріального світу; - явище матеріального світу. Кожен із названих об'єктів відкриттів може бути визнаним відкриттям окремо, лише за умови, що зазначені закономірність, властивість чи явище не були відомі раніше – вони виявлені вперше в світі. З визначення відкриття впливають критерії охороноздатності відкриття: новизна (абсолютна світова новизна наукового положення, заявленого як відкриття), достовірність (існування закономірності, властивості чи явища має бути не просто констатоване автором, а доведене ним теоретично або експериментально), фундаментальність (докорінні зміни в пізнання). Пріоритет наукового відкриття визначається за датою вперше сформульованого положення, яке заявлене в якості наукового відкриття, чи датою оприлюднення зазначеного положення. Слід відзначити відмінність порядку встановлення пріоритету відкриття порівняно з пріоритетом винаходу. Якщо сутність винаходу краще не оголошувати до дати подачі заявки, то сутність відкриття, навпаки, необхідно оприлюднити якомога раніше. При цьому, необхідно зафіксувати факт і дату оприлюднення, а також склад авторів. Відповідність заявленого об'єкту критеріям охороноздатності встановлює

наукова експертиза. Існує певне протиріччя щодо правового захисту відкриттів. Оскільки це продукт діяльності людського інтелекту, він потребує, з одного боку, належного правового захисту, скажімо, нарівні з винаходом. З іншого боку, маючи охоронний документ, подібний патенту на винахід, правовласник здобуде й монополне право на використання відкриття. Але патентний захист унеможливить користування цим продуктом інших. В зв'язку з цим, відкриттю не надано статусу об'єкту виняткових прав, ніхто не може установити монополію на використання відкриття. Вони належать усьому світові. Права на наукове відкриття оформляються шляхом складання та подання заявки на наукове відкриття. НАН України визначає установи, що мають здійснити експертизи. Усі експертизи здійснюються згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу». На підставі рішення НАН України щодо визнання заявленого наукового відкриття Установа здійснює реєстрацію набуття права інтелектуальної власності на наукове відкриття. Особистими немайновими правами на наукове відкриття є право авторства та право на ім'я, майнове право - право на матеріальну винагороду за встановлення наукового відкриття за рахунок коштів Держбюджету України при видачі автору диплому. 33 На відкриття географічні, археологічні, відкриття покладів корисних копалин правова охорона не розповсюджується.

5. Раціоналізаторські пропозиції

Термін «раціоналізація» означає вдосконалення покращення певного об'єкту за рахунок використання розуму (лат. rationalis – розумний). При цьому, кожна раціоналізаторська пропозиція вирішує для підприємства, на якому вона подана і впроваджена, можливо невеличке, але конкретне виробниче завдання («вузьке місце»), яке виникає у процесі виробничої діяльності. Раціоналізаторські пропозиції спрямовані на поліпшення характеристик інструментів, машин, матеріалів, усунення окремих похибок та помилок проектувальників, конструкторів і технологів нової техніки і технологічних процесів, удосконалення організаційних рішень. Закон України «Про власність» визнає раціоналізаторську пропозицію результатом інтелектуальної праці і відносить її до нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності. Раціоналізаторські пропозиції – це технічні або організаційні рішення, що є новими та корисними для підприємства і передбачають зміну існуючих конструкцій виробів, процесів і технологій виробництва, складу матеріалів тощо. Раціоналізаторська пропозиція повинна мати ознаки охороноздатності: бути технічною або організаційною; бути новою для підприємства, якому вона подана; бути корисною, тобто при впровадженні давати економічний або інший позитивний ефект. Від винаходу раціоналізаторська пропозиція відрізняється не технічною складністю (винахідницьким рівнем), можливістю впровадження чи меншим економічним ефектом, а лише новизною (для винаходу вона є світовою і діє відносно всіх країн, у рацпропозиції – локальна, тільки для даного підприємства). Мета правової охорони раціоналізаторських пропозицій – встановлення таких відносин між раціоналізатором і підприємством, які б

максимально сприяли масовій технічній творчості, скерованій на удосконалення процесу виробництва на кожному підприємстві. Технічний аспект раціоналізації полягає у постійному вдосконаленні виробництва, що дозволяє на певний час уникнути морального і фізичного старіння основних фондів, а їх поступова еволюційна модернізація дає змогу підприємству зменшувати капітальні витрати. Соціальний аспект раціоналізації полягає у наявності права у працівників підприємства брати пряму участь у технічному переоснащенні виробництва. Правовий аспект раціоналізації полягає в тому, що правова охорона раціоналізаторських пропозицій надає їх авторам певні права і пільги, яких не мають інші працівники. 34 Раціоналізаторські пропозиції подаються керівнику підприємства. Після розгляду пропозиції відповідними службами підприємства, керівник, на основі їх висновків, приймає рішення про впровадження чи відхилення пропозиції. Рішення про відхилення обов'язково має бути мотивованим. Підприємство на основі стандартів підприємства самостійно визначає порядок розгляду пропозицій, черговість впровадження і виплату авторських винагород. Авторська винагорода залежить від економічного ефекту, що приносить інновація. Якщо ефект в грошовому еквіваленті підрахувати неможливо, винагорода вираховується за допомогою системи коефіцієнтів. Підприємства, яким подаються раціоналізаторські пропозиції, не отримують на них монопольних прав. Тому будь-які інші підприємства і особи мають право використовувати чужі раціоналізаторські пропозиції, незалежно від того, де і ким вони створені. Залученням працівників до технічної творчості, створенням сприятливих умов для впровадження результатів творчої діяльності, захистом прав раціоналізаторів опікується громадська організація Товариство винахідників і раціоналізаторів України (ТВРУ). Регіональні та міські осередки ТВРУ існують в усіх великих містах, а їх первинні організації діють на великих підприємствах.